

Rewindykacje po traktacie ryskim (III)

Delegacja polska z odzyskanymi zbiorami

(...) od chwili powzięcia uchwały – do całkowitego wykonania jej, tj. przekazania mienia na granicy – mija długi okres. W tym okresie realizacji, w którym Delegacje Polskie muszą stale zwalczać próby ukrywania obiektów, czasem nawet ich rozpowszechniania i w ogóle dążenie do uchylania się od wykonywania powziętego zobowiązania, Strona Sowiecka ukazuje Stronie Polskiej dopiero po raz pierwszy mienie ujawnione zawczasu przez swoje organy i następnie przekazuje je na miejsce znajdowania się przedmiotów.¹

Podczas drugiego posiedzenia Mieszanej Komisji Specjalnej, 22 listopada 1921 r., delegacja polska podniosła sprawę zwrotu Gabinetu Rycin, zbiorów i biblioteki Liceum Krzemienieckiego oraz wszystkich rękopisów i druków znajdujących się w Bibliotece Publicznej w Petersburgu. W marcu 1922 r. przedstawione zostało Memorandum w sprawie zwrotu rękopisów i książek polskiego pochodzenia, przechowywanych w Państwowej Bibliotece w Petersburgu. W Memorandum podano, iż rzecz dotyczy około

400 000 tomów i 16 000 rękopisów wywiezionych z Polski (częściowo również włączonych do innych bibliotek Cesarstwa).

Niemalże od momentu podpisania traktatu strona rosyjska podważała zasadność żądań delegacji polskiej dotyczących zbiorów bibliotecznych. Żądania te były określane jako rabunek rosyjskiego dorobku umysłowego. Przykładem może tu być Odezwa Rady Uniwersytetu Petersburskiego, wydana w niespełna miesiąc po podpisaniu traktatu, a drukowana rok później w jednym z petersburskich czasopism pod znamienym tytułem „Jedno z barbarzyństw XX wieku”.

W wyniku rozmów prowadzonych we wrześniu i październiku 1922 r., podczas spotkań Mieszanej Komisji Specjalnej (posiedzenie dziewiąte, 13 IX - 31 X), została podpisana umowa (rezolucja). Polska miała odzyskać rękopisy i książki z Rosyjskiej Biblioteki Publicznej, wywiezione po roku 1772, jednak z wieloma wyjątkami i ograniczeniami. Umowa zawierała zobowiązanie dotyczące udostępnienia polskim naukowcom książek i materiałów pozostających w Rosji, a naukowcom radzieckim zbiorów odzyskanych przez Polskę. Ponadto ustalono ekwiwalent za przedmioty pochodzenia polskiego, pozostające w Rosyjskiej Bibliotece Publicznej. Ponadto – jak podaje Edward Kuntze – za daleko idące ustępstwa Delegacji Polskiej Delegacja Rosyjska zgodziła się, w uzupełnieniu tej rezolucji, na wydanie wszystkich rękopisów, druków etc. wywiezionych z Polski po 1 stycznia 1772 r., a znajdujących się we wszystkich bibliotekach Rosji i Ukrainy.²

W tym okresie podpisano również rezolucje dotyczące zwrotu: zbiorów graficznych z biblioteki byłej petersburskiej Akademii Sztuk Pięknych, Archiwum Sekretariatu Stanu do spraw byłego Królestwa Polskiego, archiwaliów i muzealiów należących do Ro-

Miecz ceremonialny
króla Stanisława
Augusta
Poniatowskiego.
Wyrób polski 1764 r.

Łańcuch Orderu Orła Białego noszony przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego.

mana Sanguski i Rajnolda Przeździeckiego, Archiwów Państwowych Rzeczypospolitej z byłego Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Moskwie, biblioteki gimnazjum w Płocku, z Akademii Nauk w Petersburgu oraz Biblioteki Uniwersyteckiej i mienia Uniwersytetu Warszawskiego z Rostowa nad Donem.

Krzyż Orderu Orła Białego – awers

Sprawozdanie z działalności delegacji polskiej sporządzone dla Ministra Spraw Zagranicznych za okres od 17 maja 1921 r. do 17 maja 1924 r. zawiera wykaz odzyskanych przez Polskę dóbr kultury i archiwów. Odzyskano 49 arrasów Zygmunta Augusta, urządzenie Zamku Królewskiego w Warszawie, zawierające m.in. wiele cennych obrazów (w tym 21 z 22 obrazów Canaletta z widokami Warszawy), rzeźb, mebli, sztandarów, a przede wszystkim insygnia koronacyjne (ogółem 246 skrzyń). Pokazną część odzyskanych zbiorów stanowił zbiór prof. Krosnowskiego (ofiarowane Polsce w 1917 r.). Wśród nich znajdowało się 60 gobelinów i 600 obrazów, a także militaria, meble i porcelana.

Jedną z najważniejszych pozycji stanowią zbiory biblioteczne. Wśród nich 7 193 egz. rękopisów z Biblioteki Żałuskich. Odzyskano także ok. 100 tys. szytów i rysunków z Gabinetu Rycin, na które składały się przede wszystkim zbiory Stanisława Augusta i Stanisława Kostki Potockiego oraz Towarzystwa Przyjaciół Nauk i Sapięhy z Dereczyna.

W tym okresie odzyskano również 7 225 dzwonów wywiezionych z Polski podczas I wojny światowej, a zabezpieczonych przez Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przeszłości. Do zbiorów zabezpieczonych przez Towarzystwo w Moskwie należą również liczne depozyty składane podczas wojny. Ze zbiorów prywatnych były to przedmioty pochodzące z rezydencji: Sanguszków z Podhorców, Radziwiłłów z Nieświeża i Ołyki, czy też Branickich z Rosy.

Osobny rozdział stanowi dział archiwów. Zostały zwrócone archiwa historyczne: Archiwum Koronnego, Archiwum Koronnego Warszawskiego, Metryka Koronna, akta Rady Nieustającej, akta Rządu Powstańczego z 1794 r., Archiwum Stanisława Augusta, Archiwum Sekretariatu Stanu, Archiwum Heroldii, Orderu Orła Białego i Orderu św. Stanisława.

Krzyż Orderu Orła Białego – rewers

W. Węgiełek

– rok założenia 1912 –

Renesans Trans – Departament Dzieł Sztuki

Pakowanie i transport dzieł sztuki

Biuro
Hotel Europejski
Krakowskie Przedmieście 13
00-071 Warszawa
tel. (0-22) 826 18 07

Bernardo Bellotto zwany Canaletto. Ulica Senatorska z kościołem Reformatorów.

B. N. Leuser 1716-1782

Z archiwów administracyjnych były to akta urzędów ds. włościańskich oraz urzędów gminnych i gubernialnych większości Guberni Królestwa Polskiego, akta magistratów miast Królestwa Polskiego, akta Kancelarii Warszawskiego General Gubernatora, akta z Archiwum Akt Dawnych w Warszawie, a także instytucji sądowych, Warszawskiego Komitetu ds. Cenzury, akta Wydziału Ziemińskiego oraz Księstwa Łowickiego.

W roku 1927 podpisano Układ Generalny, który stanowił podsumowanie dotychczasowych prac Mieszanej Komisji Specjalnej. Mimo upływu sześciu lat od momentu podpisania traktatu wiele cennych obiektów nie powróciło jeszcze do kraju.

Jacek Miler

Przypisy:

- ¹ Dokumenty delegacji polskich w Komisjach Mieszanych Rewakucyjnej i Specjalnej w Moskwie, z. 9 s. 7
- ² E. Kuntze: Zwrot polskich zbiorów bibliotecznych z Rosji. Kraków: 1937, s. 31

Literatura:

1. Dokumenty dotyczące akcji delegacji polskich w Komisjach Mieszanych Rewakucyjnej i Specjalnej w Moskwie. T.1-9
2. Gaca-Dąbrowska Z.: Rewindykacja polskich zbiorów bibliotecznych z Rosji w okresie II Rzeczypospolitej. [W:] Roczniki Biblioteczne. R.XXXIII, 1989, z. 1-2

